

Pla, nord enllà

Sobre dues traduccions d'*El quadern gris*

Que siguin més coneguts arreu del món Gaudí, Pau Casals o Tàpies que no pas Verdaguer, Rodoreda o Ausiàs March s'explica, en part, pel llenguatge propi de les seves disciplines. De tots ells, l'únic que cal traduir és el de la literatura. Això és el que s'ha fet recentment amb l'obra més cèlebre de Josep Pla. Fem un cop d'ull a alguns aspectes més sociològics que literaris d'aquestes traduccions.

PEP SANZ > TEXT

Com tothom sap i tothom cita, Josep Pla va produir-se en la descripció i l'evocació del paisatge natural i humà de l'Empordà i de molts altres llocs. Aquesta prodigalitat es reutilitza sovint amb finalitats diverses per gremis com ara el gastronòmic, el turístic, el polític o el periodístic, tant als Països Catalans com al Regne d'Espanya. Valgui com a exemple l'editorial i el monogràfic titulat «*Pla: catalán, español, universal*» que la revista *Leer* (setembre 2014) dedicava al palafrugellenc i en què barrejava la confessió de Pujol, el procés sobiranista, Dionisio Ridruejo i el seny de l'escriptor homenatjat. Embolica que fa fort. Fins ara, la gran majoria dels coneixedors o els usuaris de Pla que no podien accedir-hi a través del català o del castellà s'havien de conformar amb la traducció d'alguns textos dispersos, moltes vegades referents al paisatge i als homenots d'aquí i que complien una funció molt determinada, més lligada al turisme que a la literatura. Tot i així, hi ha algunes bones excepcions que, en el cas d'*El quadern*

gris, es concreten en les traduccions íntegres al castellà, al portuguès, al serbi i a l'holandès. La manera que tenen les literatures i, per tant, les cultures, d'exportar-se, de dialogar entre si, és mitjançant la traducció. En el cas de les lletres catalanes, és clar que la balança d'intercanvis amb altres nacions o llengües és favorable a la importació: traduïm molta més literatura que no pas la que ens tradueixen, per raons ben fàcils d'entendre i que són, a més, del tot plausibles.

Pla abroad

Ara bé, en els últims anys, i especialment des de la Fira del Llibre de Frankfurt del 2007, el platet de la balança de la literatura catalana que es

Per a la publicació íntegra d'*El quadern gris*, sembla clar que va ser decisiu l'impuls d'un sarau editorial com el Salon du Livre de París del 2013, en què Barcelona va ser la ciutat convidada

>> Josep Pla a París el 1919, quan va acabar *El quadern gris* per convertir-se en corresponent a l'estranger de La Publicitat.

tradueix va omplint-se. Entre aquestes obres comptem un bon nombre d'autors actuals, però també una representació prou nodrida de clàssics. Del 2007 ençà han aparegut noves traduccions del *Tirant lo Blanc*, del *Curial e Güelfa*, d'Ausiàs March, de Salvador Espriu, i també de Josep Pla. Han coincidit amb mesos de diferència les traduccions francesa i nord-americana, i comparteixen el fet de ser publicades per dues editorials centrals en els països respectius.

En el cas francès, l'editorial Gallimard, que inclou en el seu catàleg obres de Joan Sales, Mercè Rodoreda, Jesús Moncada o Salvador Dalí, va ser l'encarregada de la publicació de *Le cahier gris* a la veterana col·lecció «Du monde entier», en traducció de Serge Mestre i una faixa publicitària amb frase de Jorge Semprún: «Un grand écrivain pour l'instant inconnu en France». Anys abans, el 1992, l'editorial Jacqueline Chambon, que publica amb regularitat autors catalans, havia editat una selecció del *Quadern* planià, però el 2013 va traduir-se per primera vegada el text íntegre. Històricament, el francès ha estat, després del castellà, la llengua que més literatura catalana ha traduït, però la presència de Pla en aquesta llengua era fins ara ben magra, a banda d'alguns fragments esparsos i de la publicació el 2010 de *Pain et raisin*, en traducció de Llibert Tarragó i Marta Martínez. Per a la publicació íntegra d'*El quadern gris*, sembla clar que va ser decisiu l'impuls d'un sarau editorial com el Salon du Livre de París del 2013, en què Barcelona va ser la ciutat convidada i on va presentar-se la traducció. Aquest fet va servir perquè suplement literaris, programes de ràdio i aparadors de llibreries s'esquixessin de traduccions d'autors catalans, en la majoria dels casos actuals. Pla, però, va tenir-hi el seu nínxol de mercat i la corresponent presentació en societat a càrrec, no del giro-ní que millor l'ha estudiat –el professor Xavier Pla–, sinó del més mediàtic en el món cultural francès: Javier Cercas, que signava un article al suplement del diari *Libération* i acompanyava el desaparegut Josep M. Castellet, Andrés Trapiello i Ramon Chao en l'acte de presentació.

Pel que fa a la publicació en llengua anglesa, ha estat l'editorial New York Review of Books qui ha introduït l'obra de Pla als Estats Units, i ho ha fet dins de la seva col·lecció dedicada als clàssics. Peter Bush, guardonat recentment amb el Premi Internacional Ramon Llull, n'és el traductor i participa en una gira molt activa per presentar-lo als lectors americans. Diuen les estadístiques que l'anglès, tant en l'àmbit del mercat editorial britànic com de l'americà, tradueix proporcionalment poc. En el cas de les lletres catalanes, aquesta tendència global sembla que es com-

>> Traduccions anglesa i francesa d'*El quadern gris*.

plia fins fa ben poc: el gener del 2015 l'Institut Ramon Llull va presentar un balanç de l'any anterior en el qual, per primera vegada, l'anglès era la primera llengua d'arribada d'autors catalans traduïts. En aquest rànquing, per tant, Pla hi ha aportat i hi seguirà aportant el seu granet de sorra, ja que enguany es preveu la publicació de *La vida amarga* a Archipelago Books, també de Nova York. Ara bé, com assenyala Joan Ramon Resina, amb això no n'hi ha prou per assegurar una mínima repercussió de l'autor: «Resulta molt difícil promoure un escriptor que pertanyi a una cultura fantasma, privada (...) d'un cos polític», ja que, «al contrari del que sol afirmar-se, no és la inaccessibilitat de la llengua la que allunya els focus internacionals d'un autor de mèrit, sinó la infravaloració de les cultures dels països petits» (*Visat*, 18, octubre 2014).

L'editorial New York Review of Books ha introduït l'obra de Pla als Estats Units, i ho ha fet dins de la seva col·lecció dedicada als clàssics

Traduccions i institucions

A ningú no se li escapa que l'ajuda institucional a la projecció de la literatura catalana és un fet determinant a l'hora de materialitzar aquestes traduccions. La intervenció institucional i la inversió pública en aquesta mena d'iniciatives és un fet tan discutible com es vulgui. Ara, més enllà de la crítica fàcil, desinformada o tendenciosa que de vegades reben les iniciatives de promoció de la cultura catalana, tota discussió hauria de partir de la constatació que totes les llengües i totes les cultures que en tenen l'oportunitat i els mitjans es promocionen amb el suport de l'Estat que tenen al darrere. En el cas català, la cosa és si fa no fa inversa: es promou i –tot i que molt modestament– s'expandeix malgrat l'Estat que té al darrere i l'alè humit que nota al clatell. Diria que la memòria d'activitats de les dues últimes dècades de l'Institut Cervantes, encarregat de la «promoció i l'ensenyament de la llengua espanyola i de les llengües cooficials a Espanya», com assegurin a la seva web, ho podria corroborar fàcilment, sempre tenint presents les dignes, celebrades i merescudes excepcions. Suposo que per això es va crear un organisme en honor a l'il·lustre predecessor del *manco de Lepanto*: l'Institut Ramon Llull. Deu tenir a veure amb allò de fer-se un mateix el llit, oi?

Pep Sanz Datzira és traductor.